

Úvod do problematiky sbírání mincí grošového období

© Jiří Hána 2009/2014

Úvod

Posledních několik let výrazně narůstá sběratelský i badatelský zájem o ražby grošového období. Konjunktura, kterou numismatika jako sběratelský obor v posledním čase zaznamenává a zvýšená popularita právě mincí grošových systémů, vede k zakládání nových sbírek, často na toto období specializovaných. Proto přicházíme s příručkou, která se snaží shrnout základní informace o období, které je podle základní měnové jednotky své doby pojmenované obdobím grošovým. Příručka přináší vedle prvotních historických dat především obrazem přehled běžných evropských grošových mincí a jejich dílů tak, aby i začínající sběratel snadno a rychle rozeznal např. francouzský (tourský) groš od českého (pražského) nebo saského (míšeňského). Dále se příručka detailněji zabývá přehledem vývoje českého mincovnictví grošového období a přehledem ražeb jednotlivých etap ve vývoji českého grošového systému. Z numismatické teorie příručka osvětluje základní pojmy, jako jsou typ, varianta nebo numismatická typologie a chronologie. Z hlediska aplikované numismatiky podává návod, jak zvolit kritéria pro tvorbu numismatické sbírky, jak získané mince uložit, jak je popisovat a řadit. Věříme, že příručka bude užitečným návodem a výchozí informační základnou jak pro pokročilé badatele a sběratele, tak, a to především, pro začínající sběratele, kteří budou stát před rozhodnutím, kterému sběratelskému období mají do budoucna zasvětit svůj zájem.

V Plzni 30. 1. 2009

Autor

rychle šířila napříč celou Itálií. Ražené ekvivalenty solidu brevis zavádějí během první poloviny 13. století další italská města jako: Verona, Bologna, Reggio, Parma, Pavia, Florencie, Lucca, Pisa, nebo Siena.

Grosso Guelfo po 20 denárech, Itálie, Florencie (1277-1297)

Grosso po 6 denárech, Itálie, Miláno (1250-1310)

Grosso po 8 denárech, Itálie, Luca (cca 1388)

Kolébkou evropské grošové měny v pravém slova smyslu se však stává Francie. Zde začíná roku 1266 král Ludvík IX. Svatý (1226 - 1270) vydávat tourské groše o hmotnosti 4,22 g a ryzosti 0,958 a jejich dvanáctinky – parvy. Nová těžká francouzská mince z téměř ryziho stříbra si záhy získala všeobecné obliby. Rychle se proto rozšířila po celé Evropě. Podle vzoru tourského groše začala s ražbou nových mincí také Anglie, Nizozemí, Porýní, Čechy a další státy.

Dokonalou imitací pražského groše jsou krakovské groše zavedené polským králem Kazimírem Velikým (1333 – 1370). Polské groše o hmotnosti 3,11 g a ryzosti 0,844 byly ale záhy, podobně jako slezské kvartniki, vytlačeny pražským grošem. Polské mincovnictví posléze nachází těžiště ve vydávání půlgrošů, zavedených původně společně s krakovskými groši. K obnově ražby grošové mince dochází v této oblasti až v druhé polovině 15. století za Matyáše Korvína (1458 – 1490) v mincovnách v Krnově a ve Vratislavi.

1/2 groš, Polsko, Krakov, Kazimír Jagellonský (1447-1492)

Denár-feník, Polsko, Krakov, Jan Albert (1492-1501)

K zaražení uherského groše došlo v důsledku vyhlášení měnové unie mezi českým králem Janem Lucemburským (1310 – 1346) a uherským králem Karlem Robertem z Anjou (1307 – 1342) v roce 1328. Do kremnické mincovny byli povoláni specialisté z Čech a pod jejich dohledem odtud vyšly groše s obrazem trůnícího krále na lici a s anjuovsko - uherským štítem na rubu o hmotnosti 3,41 g a jakosti 0,938. Ražba uherského groše však neměla dlouhého trvání a již roku 1364 ustává. Obnovil ji až král Matyáš Korvín v roce 1468.

Uherský groš, Uhry, Kremnce, Karel Robert z Anjou (1308-1342)

Po vzoru pražských grošů došlo na přelomu let 1338 – 1339 k vydání míšeňských grošů v mincovně ve Freibergu. Odtud napotom vycházejí

Středověká zlatá měna

Středověké měnové systémy evropských států byly založeny především na stříbrném denáru a později na těžším, ale stále stříbrném, groši. Pokusy ranného středověku o ražbu zlatých mincí podle byzantského vzoru většinou brzy ztroskotaly. S obnovením ražby zlatých mincí se setkáváme poprvé v oblastech ovlivněných přímým obchodním stykem s arabským světem až v 11. a 12. století. Vliv arabského zlatého dináru se projevil zejména na Sicílii a na Pyrenejském poloostrově - ve Španělsku a Portugalsku. Na Sicílii razili tamní normanští králové od 11. století zlaté tari o hmotnosti 0,67 g a průměru 17 mm. Během 12. a na začátku 13. století byly vydávány ve Španělsku a v Portugalsku zlaté morabitino o hmotnosti 3,7 g a průměru 27 mm.

Morabitino, Portugalsko, Coimbra, Sancho I. (1185-1211)

V první polovině 13. století se začínají nejprve italské zlaté mince oprošťovat od arabského vlivu. Roku 1231 vydává v sicilské Messině a v jihoitalském Brindisi císař Friedrich II. (1197 – 1250) nové zlaté augustalis o hmotnosti 5,25 g, ryzosti 20,5 karátu a průměru 19 mm a jejich poloviny. V jejich ražbě pokračuje i Karel z Anjou (1266 – 1285) v mincovnách v Brindisi a v Neapoli. Do podvědomí italských obchodníků s nimi přechází nové označení real d'oro a nebo carlino d'oro.

Augustalis, Itálie, Sicílie, Fridrich II. (1197-1250)

směnárníků i papežských kollektorů severně od Alp a stala se mezinárodním obchodním platidlem.

Florén (český zlatý), Čechy, Praha, Jan I. (1310-1346)

Český král Jan pochopil rychle jak výhodné je razit vlastní zlatou minci a jaký zisk z jejího zavedení může pro jeho neustále zadluženou kapsu plynout. Je to opět Zbraslavská kronika Petra Žitavského, v níž nalézáme zprávu o zaražení Janových florénů, která říká, že ještě roku 1325 byla pod dohledem lombardským v Praze zahájena práce spojená s ražením zlatých. Obraz českých florénů zachovává úplně podobu svojí italské předlohy - zlaté mince města Florencie máje na líci obraz heraldické lilie a na rubu postavu sv. Jana Křtitele. Jen podle zkráceného lícního opisu JOHANNES REX BOEMIE lze rozeznat české florény.

Pražský groš, Čechy, Kutná Hora, Jan I. (1310-1346)

Pražský půlgroš a parvus, Čechy, Kutná Hora, Jan I. (1310-1346)

Kronikář o tom zaznamenal: „... A potom, když se jim stříbra nedostávalo, dělali peníze z půhé mědi a těm říkali flůtky.“.

Flůtky (jednostranné), Čechy, Praha, Kutná Hora, etc., Husité (1421-1436)

Pražský groš (se jménem Václava IV.), Čechy, Praha, Kutná Hora, etc., Husité (1421-1436)

Pražský groš (se jménem Václava IV.), Čechy, Praha, Kutná Hora, etc., Husité (1421-1436)

Špatná jakost husitských grošů se stala příčinou vybití speciálních značek - tzv. kontramarek na kvalitní groše. Tyto kontramarky začala přidávat na pražské groše jihoněmecká města jako označení pro bernou minci při městských trzích. Záhy se k nim připojila i další města zejména bavorsko - švábského a westfálského mincovního okruhu. Dnes známe na 240 kontramarek, jež nesly většinou podobu stylizovaného městského znaku a byly do plochy grošů vybity jako drobné punce. Nezřídka lze najít i groš s několika - 2, 3 i více vybitými kontramarkami, jak jej označilo postupně za bernou minci několik měst. Za zvláštnost můžeme v tomto směru označit

žihání, očištěny od nežádoucích nečistot a chemickou cestou byla vytvořena tenká povrchová vrstva jakostnějšího kovu.

Mincíř s pomocníkem při kvečování střížků, nástěnná malba: Mincířská kaple Chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře, sklonek 15. století

Završením náročného technologického procesu výroby mince byla ražba. Dříve než k ní mohli přistoupit, bylo nutné, aby zvláštní, často nezávislá dílna zhotovila mincovní razidla.

Pregéř při ražbě mincí, nástěnná malba: Mincířská kaple Chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře, sklonek 15. století

Základní chronologicko-typologická zpracování českých a moravských grošových mincí

Podrobněji se nyní zaměříme na výčet chronologicko-typologických zpracování domácích - tedy českých a moravských mincí grošové doby.

Základní, i když v mnohých ohledech již archaickou, je stále práce Josefa Smolíka: *Pražské groše a jejich díly*, poprvé vydaná v Praze 1894, podruhé s doplňky Karla Castelina a Ivo Pánka v r. 1971 tamtéž nákladem České numismatické společnosti (ČNS). Také novější soupis grošové části jedné z největších sbírek českých, moravských a slezských mincí z pozůstalosti pražského starožitníka Karla Chaury odkázané Národnímu muzeu v Praze, Hásková, J.: *České, moravské a slezské mince 10. – 20. století – Chaurova sbírka, Pražské groše (1300 – 1526)*, Praha 1991, je dnes často používán k určování českých grošových mincí. Drobná česká mince grošové doby byla až do konce husitského období zpracovaná Karlem Castelinem v monografii: *Castelin, K.: Česká drobná mince doby předhusitské a husitské 1300 – 1471*, Praha 1953. Moravskou mincí tohoto období se detailně zabýval Jiří Sejbal v práci: *Moravská mince doby husitské*, Brno 1965.

To byla více méně komplexní zpracování českých grošových mincí. Řada dalších, zpravidla novějších zpracování se specializují na problematiku jednotlivých nominálů jednotlivých panovníků nebo vyčerpávající popisy nálezů mincí, které se také mohou stát kvalitním východiskem pro určování mincí. Tato zpracování uvedme v chronologickém přehledu podle období, kterým se zabývají nejprve pro grošové mince a posléze pro mince drobnou, resp. zlatou.

- Vorlová, D.: *Hromadný nález pražských grošů z Hradce Králové, Hradec Králové 2002* (kvalitní zpracování nálezu vhodné především k určování pražských grošů Jana Lucemburského a Karla IV.)
- Castelin, K.: *O chronologii pražských grošů Jana Lucemburského*, Num. sb. VI./1960, s. 129
- Veselý, S.: *Pražské groše Karla IV.*, Num. sb. 10/1967 – 68, s. 123
- Pinta, V.: *Pražské groše Karla IV. (1346 – 1378)*, Chomutov 1999
- Veselý, S.: *Nález v Jarošově nad Nežárkou (Příspěvek k chronologii grošů Václava IV.)*, Num. sb. 8 1963-64, s. 32

sbírky na odborném numismatickém kolbišti např. v podobě odborného příspěvku v numismatickém časopise nebo na numismatické konferenci.

Směnárník (nebo Starý numismatik?) – výřez z rytiny

Kde mince hledat a nakupovat?

Začínající sběratel obvykle v okamžiku, kdy propadne sběratelské vášni, zaukoluje všechny příbuzné a známé, aby mu nosili staré mince, které doma najdou. Pokročilý a již vyhraněný sběratel, zvláště pokud zaměří svůj zájem na mince grošového období, má několik možností, kde vyhledávat přírůstky pro svoji sbírku. Jsou to odborné numismatické obchody, numismatické aukce a výměna či obchod mezi sběrateli.

Specializované numismatické obchody jsou především ve větších městech. Na požádání vám zpravidla předloží k výběru mince požadovaného období a nechají vás v klidu prohlížet a vybírat. Nabídka mincí grošové doby však nebývá nejbohatší, ale jsou i výjimky. K mým oblíbeným obchodům patří zejména Aurea numismatika v Praze na Vinohradech (Korunní 73) a Numis (Korunní 50). Oba obchody jsou jen několik set metrů od sebe a mívají bohatší nabídku právě grošových mincí. V Plzni pravidelně navštěvuji obchod Matis v Sadech 5. května 26. V Brně jsou to obchody fy Dukát (Orlí 20) a Numismatika Hadyna (Nám. 28. října 25). Spoustu dalších numismatických obchodů a kontakty na ně najde jistě zájemce v příslušných vyhledávacích na Internetu.

Numismatické aukce jsou de facto trojího druhu. Aukce reálné, které pořádají numismatické firmy a společnosti, jsou veřejné a neveřejné.

Prostorově praktické je uložení mincí v papírových sáčkích naskládaných v podlouhlých krabičkách. Na papírové pytlíky je možné napsat popis mince a další potřebné údaje. Nevýhodou tohoto systému je nutnost každou minci vyndávat ze sáčku, pokud ji chcete prohlédnout. Tento nedostatek řeší systém průhledných plastových sáčků nebo papírových kartónů s foliovanými okénky.

Systém pro uložení mincí v kartonových obalech.

Dalším rozšířeným systémem pro uložení sbírky jsou zásobníky s listy z průhledné fólie s kapsami různých velikostí. Tyto zásobníky jsou praktické zejména pro uložení sbírky mincí, kterou bude potřeba častěji přemísťovat. Tento systém ocení zejména majitelé bankovních bezpečnostních schránek. Nevýhodou je obtížné umístění popisových lístečků k mincím, což lze vyřešit prokládáním albumových listů listy papíru s příslušnými popisy.

Album na mince s plastovými listy

Problematika padělků, falz a kopií

Od okamžiku, kdy existují mince, existuje současně i snaha po jejich padělání. Z numismatického hlediska dnes rozlišujeme mincovní padělky a falza. Zatímco padělek byl zhotoven za účelem obohacení výrobce uvedením padělku do oběhu ve funkci platidla a je tedy dobovým dokladem

Dobový měděný padělek českého kruhového peníze se lvem

Nebezpečné novodobé falzum pražského groše Ludvíka Jagellonského z jáchymovské mincovny (bylo vydraženo u renomované německé firmy r. 2002 za 725,- eur!)

Nebezpečné novodobé falzum císařského dukátu Karla IV. (bylo nabízeno renomovanou švýcarskou firmou r. 2006 za 2000,- CHF!)

nepoctivosti a padělatelství; numismatické falzum bylo zhotoveno v pozdější době a jeho určením je oklamat sběratele. Mincovní padělek je tedy cenným historickým dokumentem a pramenem, často cennějším než

mincovně. Zvýšená koncentrace výskytu určitého typu mince v nálezech z okolí některé z mincoven, v níž lze ražbu toho druhu předpokládat, v kontrastu s absencí v nálezech z jiných území, dává argument pro vysoce pravděpodobné přidělení ražby tohoto typu do této mincovny. Podobným postupem se v minulosti podařilo identifikovat například jihlavské beischlágly nebo ražby Oldřicha z Rožmberka.

Z toho, co bylo uvedeno je zřejmá potřeba uchovat ty nálezné informace, které jsou jinými prostředky a metodami nenahraditelné a nezastupitelné. Badatel i sběratel, kterému není lhostejný stav našich vědomostí o vývoji měny a mincovnictví by měl udělat pro záchranu těchto informací vše, co je v jeho silách. A často stačí jen málo.

Ideální stav zpracování mincovního nálezu je jeho vyčerpávající popis s náleznými okolnostmi, historií místa/objektu nálezu, s popisem jeho obalu (nádobky, zbytků váčku nebo látky a pod.), s přesným rozříděním a popisem jednotlivých ražeb včetně metrologických údajů všech kusů v nálezu obsažených mincí před i po čištění a konzervaci, který vrcholí historicko-numismatickým zhodnocením významu a přínosu nálezu vzhledem k místu uložení (např. dějiny obce/objektu) i vzhledem např. k numismatické typologii a chronologii.

Takový je ideální stav, který je časově náročný. Pro uchování nejdůležitější výpovědní hodnoty nálezu v nejzákladnější míře však postačí mnohem méně. Základem je obrazová dokumentace všech ražeb – např. sken mincí v kvalitním rozlišení tak, aby bylo možné z obrázků mince jednoznačně určit. Položit na skener i několik set mincí a oskenovat je z obou stran přitom zabere nejvýše několik hodin. Výpovědní hodnota, která může být takovým počinem zachráněna, má však často cenu nevyčíslitelnou!

Mincovní depot při zpracování

Úvod.....	1
Co je „grošové období“	2
Vývoj měny v grošovém období.....	4
Středověká zlatá měna	15
České mincovnictví grošové doby	22
Technologie výroby mince.....	38
Základní numismatické pojmy pro grošové období (s ohledem především na pražské groše).....	40
Nejběžnější literatura k určování evropských grošových mincí.....	48
Základní chronologicko-typologická zpracování českých a moravských grošových mincí	50
Čištění, patinování a konzervace mincí.....	53
Kritéria pro vedení, organizaci a zpracování sbírek.....	60
Problematika padělků, falz a kopií	71
Mincovní nálezy a nutnost jejich podchycení.....	74
Projekt Česká numismatická společnost, pobočka Pražské groše.....	76
Závěr	78
Seznam použité literatury	79
Obsah	80

ÚVOD DO PROBLEMATIKY SBÍRÁNÍ MINCÍ GROŠOVÉHO OBDOBÍ

Autor: Jiří Hána

Vydáno za podpory společnosti ABEPO, s.r.o. a ČNS, pob. Pražské groše

1. vydání, náklad 500 výtisků

© Jiří Hána 2014